

A. 4870

*Beloeat, f.: Onnetuma-
te aitamine...*

A. 4870.

Õnnetumate aitamine,
kummi arst tuleb.

J. Neborat,
„Kündja“ toimetaja ja välisaandja.

9 pildiga.

(Aratrukk „Kündja“ seest).

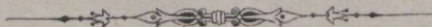
Tartus ja Nias.
Schnafenburg'i trükk ja kulu.

Õnnetumate aitamine, funni arst tuleb.

J. Nebocat,
„Ründja“ toimetaja ja väljaandja.

9 pildiga.

(Äratrükk „Ründja“ seest).

Tartus ja Riias.
Schnafenburg'i trükk ja kulu.

Дозволено Цензурою. — Дерптъ, 17. Марта 1886 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

26507

Minestus ehk warjusurn.

I. Üleüldised eeskirjad.

Iga abi õnnetuste juures tuleb järelemõtlemisega, ilma ülepeakaela, aga ruttu ja walmis teuga koha anda.

Ühe minestuse kätte langenud warjusurnu peastmiseks on esimene tarwitus: puuduwa hingetõmbamise äratamine; see wõib üksi puhta õhu sees hingamisenõuude liigutamise läbi sündida. Wii sellepärast iga minestusesse langenud warjusurnu (ärapoodud inimesel peab enne kõis kaelast äraleigatama) kõige esite puhta, wärskte õhu kätte; koguni õue, kui ilmad seda lubawad; toas peab õhku ühtepuhku aknate ja uste lahtitegemise läbi uuendama. Wõta kõik need riided, mis hingamist wõiwad takistada, nagu särgikraed, kaelarätikud, seelikupaelad, wööd ja muud riided, ruttu seljast ära ja tõmba siis särk kunni niudest jaadik ilma wiibimata maha, kui tarwis, peab riided lahtileikama, mis kääridega, kelle nüri ots ihu wastu on pöördud, ehk riiete ja ihu wahele pis-

tetud noaga wõib teha. Ette tuleb waadata, et noatera ihu ei puudu.

Tühja kätega pealtwahtijad saada toast wälja, kes õhu toas sandiks teewad ja ülesärkajat ehmatada ja rahutumaks teha wõiwad.

Siis katsu ilma wiibimata

kuusliku hingetõmbamist

järgmisel wiisil äratada:

Pane õnnetu sirgelt selili põrandale, kui wõimalik, ühe madratsi ehk teki, aga mitte padja peale, mis tülikis ees on, pane tale ta enese ehk muudest riie-test kofkurullituid ümmargune pundar nenda ristluude alla, et kõht kõige enam kõrge-
masse tõstetaks, kuna õlad ja pea, kui kaa kanni-
kad ;maa külge puuduwad ja käsiwarred wälja-
sirutatud mõlemal poolel keha kõrwas seisawad. Tõmba nüüd keel ninarätikuga ümbermäsfituid sõr-
mega suust ripakile ja parema poole wälja ja
lase seda nenda, kui wõimalik, ühe abilise läbi
kinnihoida, ehk seu see ühe laia paelaga lõualuu
taha kinni.

Nüüd astu põlwili kaksiti warjusurnu niuete
peale, triigi mõlema peupesadega tühimusekohast
rinde poole pitkamisi, aga täiest jõuust küllekondid
wastu selga ja natukene ülespidi, nii et selgeste
kuulda on, kuidas õhk kopsu seest wälja aetakse;
pigista siis enese küünarnukid enese keha wastu ja
rõhu oma kehaga pitkamisi warjusurnud, et ju
filmnägu tema filmnäu wastu ulatab, (pilt 1).

Rõhu teda nenda kats kolm filmapiltu ja tõuse ühe korraga üles (pilt 2) ja hakka siis kolme filmapilgu järel rindu uueste muljuma, et korrapäralise rõhumise ja järeljätmise läbi muljumist 10 korda minutis korrata, kuni õnnetu hingama hakkab, kelle hakatus rindadetõusmisega näha on; siis tuleb esimene hingamine korisemisega. Müüd jäta muljumine järele, hakka aga kohe uueste peale, kui mitu korda ja sügaw hingetõmbamine järelejääb. Alles, kui see sünnib, võib muljumisele järelejätta, ärkaja ühte kambriisse puhta õhu kätte woodisse panna ja hoolega järelewaatamise alla ilma teiste pealtwahtijateta rahule jätta. Jääb arst kauaks tulemata, siis anna õnnetumale musta kohwi, pisut joodawat ehk põlend wiina ja katsu keha harjaga hõõrumise läbi soendada. On üks teine abiline peale selle, kes keele peus hoiab, kae pärast, siis võib see nii kaua, kui ühtepuhku muljutakse, ühe pritsiga külma wett südamekohta purtstata, salmiakipiiritust ehk ninatubakat ninasõõrmete all hoida ja kurtu julehebetega kōdistada.

Kui tundide kaupa töö järele mingi elumärki näha ei jole, peab ikka uueste muljuma.

Surmamärk on see, kui pärast tundide kaupa tööd rinna peale pitsirilakki tilgutatakse ja pärast angumist ärawõetakse, see ase weerand tunni järel mitte punaseks ei lähe; ehk kui salmiakipiiritust kribistatud naha peale hõõrutakse ja weerand tunni pärast see ase punaseks ei lähe ega paistetama ei hakka.

II. Esfirjad mitmet jeltsi warjusurma juures.

1. **Ärauppumine.** Puhasta suu ja kurt oma oma sõrmega mudast ja liivast puhtaks, pane õnnetu, kelle pealmine pool keha riidist on ära wõtta, kõige paremine õue kõhuli maha, rulli riided kokku ja lükka need kõhu alla, üks käsivaras otsaesise alla, nii et suu mitte kinni ei ole ja pigista nüüd kaks ehk kolm korda arwata kolm filmapillu alumisi küllekonta, et allaneelatud wett wäljaajada. Pööra siis keha selili ja hakka wiibimata kunstliku hingetõmbamist äratama.

Jalgi ära pane üht ärauppunud inimest pea alaspidi.

2. **Ülespoomine, ärakägistamine.** Leita nõör ehk rätik, kellega õnnetu ülespoodud, kätti, ilma õnnetumat haawamata; pea õnnetu ühe käega kinni, et ta mitte maha ei kuku. Hakka siis kohe kunstliku hingetõmbamist äratama ja pane suured nartsud sinepitaignaga sääremarjade peale.

3. Äralämmatamine kahjuliku õhu käes.

Wii õnnetu kiireste, aga iseeneise etteawaatamisega kahjuliku õhu seest wälja.

a) Sütewingu juures tee enne sisseastumist ukсед ja aknad, kui tarwis, lõhkumise ja sisselöömise läbi lahti. Kui wiimane ei ole wõimalik, siis katsu ust lahtikangutada, seu enese suu ja nina wee ehk äädikaga segatud wee sisse kastetud rätikuga kinni, karga nüüd kiireste akna kallale, kisu see lahti ehk löö ruudud puruks; hinga akna all

wärsket õhtu sisse ja rutta tagasi, kinni paras jagu wärsket õhtu tupp on tulnud. Kanna siis õnnetu õue ehk heaste tuulutatud kambriisse, kus kunstliku hingetõmbamise äratamine kohe tuleb ette võtta.

b) Gasiga täidetud ruumidesse ära astu ialgi tulega; sest gas hakkab põlema ja plahwatab. Keera majagasi kraan kinni ja lase gasikuntori poolt asja läbikatsuda. Pealeselle tee niisuguste ruumidega niisama, nagu süte wingu juures õpetatud.

c) Kaewude- ja peldikute õhk. Kaewanduste, peldikude, kaewude sees äralämmatamise juures on kahjulik õhusugu enamiste tundmata, tuulutamine on enamiste koguni võimata.

Enne sisseastumist põlema pistetud õlgi kaewanduse põhja wisata, mitu korda püüsirohtu vormkübaratäie kaupa põlema hakatada, lubjawett sisse kallata, on väga hea, aga kahjuliku õhusugu täielise äraajamise peale ei wõi ialgi julge olla, sest et see sagedaste, et see väga raske on, sügas põhjas maas on. Niisugused õhusugud on hõlpsad põlema hakkama ja plahwatama; sellepärast õlenuustiku põlemapistmise juures augu äärest ruttu tarwis ärajooksta. Tõusnud auru peab enne sisseastumist lastma äralahkuda.

Seu märjaks kastetud rätikud suu ja nina ette, pane üks tugew kõis wööle, üks teine, kui võimalik tugewa konksuga, wöö külge ja pahema käe ümber üks hädamärgiandmisenõör, kelle kõige

hoolatam ülevalwamine ühe aina üksi selletarwis pandud ustawa mehe hooleks antakse. Ustu siis redelit mööda sisse ehk lase ennaft kõie otsas põhja lasta; kõis hoitagu ikka pingul. Hädamärgiandmisenöör ei tohi ialgi lödwale jääda, et peastja alt põhjast iga filmapilt lühikese tõmbamisega wäljatõmbamise tarwis märki wõib anda, niipea kui ta süda pöörutama hakkab. Ära kummarda põhjas mitte sügawamasse, kui just hädaste tarwis on, seu õnnetu keha ümber teine kõis ja lase siis enesega seltsis ülestõmmata. Wäljas hakka kohe kunstliku hingetõmbamist äratama.

4. Äraumistatud inimesed kaewa ettewaatamisega wälja ja muretse selle eest, et muld, prügi ja kiwid mitte järele ei warise, tõsta üksikult liikmed ja terve keha ettewaatlikult üles; sest wõib juolla, et kondid jon ärapurustatud; wõta muld ja prügi sõrmega juust wälja ja hakka siis kohe kunstliku hingetõmbamist äratama.

5. Ärakülmestanud inimene pane täieste alasti külma, kütmata tuppa; kata teda lumega ehk külma, märja rätikutega, ja katsu siis, kui liikmed ja ihu juba pehme on, kunstlikult hingetõmbamist äratada, on aga tähele panna, et mitte küllekondid katki ei saa rõhutud, kuna üks abiline liikmid lumega hõõrub. Ära murra mitte liikmid riidist ärawõtmise juures: leika parem riided lahti. On elumärki näha, siis soenda keha pitkamisi alalise lumega ehk külma ja märja rätikuga hõõru-

misega. Siis pane õnnetu külma kambriisse külma woodisse kurni ta täieste sojaks on saanud. Pealt-
waatajad on kõrwale saata.

6. Pitksest mahalöödud inimestel leika riided ümbert lahti, et põlend nahk mitte ära ei saa karestatud, siis tuleb kunstlik hingetõmbamine aratada.

Mitmes raamatus õpetatud mulla sisse matmine on koguni kõlwatanu.

7. Sündinud laste aitamine. Kui üht wana inimest käe pärast ei ole, siis puhasta lapse suu weikese sõrmega ilast puhtaks, pese ta siis sojas wannis, kus wesi 28 gradi soe peab olema, ära, tilguta siis külma wett rindade peale. Seda korda kolm ehk neli korda minutis. Kui laps kahe kolme minuti pärast hingama ei hakka, siis pane ta laua peale seliti, hakka rinde alt hõrnaste muljuma, et sõrmeotsad selgroo külge puuduwad, ja pigista rinda pitkamisi ja ettewaatlikult eest ja alt poolt taha ja üles poole umbes kolm silmapilku koku; jäta siis järsku ühe korraga pigistamine järele, korda seda wiisi umbes kaksteistkümme korda minutis, kuna rinda ja silmanägu aeg ajalt külma weega kastetakse.

8. Singetu inimeste aitamine.

a) Uimandus ehk uimatus tuleb sest, kui toas palju inimeste läbi paha õhk on tõusnud, ehk ehmatusest, hirmust wõi suurest werejooksmisest; õnnetu on näust nagu furnu kahwatanud, on pea

aegu ehk täieste hingetu, ehk hingab aga wae-
walt weel.

Lauta üks waip pörandale, kuhu õnnetu seliti
pealepannakse, aga midagi pea alla ei panda, wõta
riided, kaelarätik, särk, wöö, seelikupaelad lahti,
riputa näu ja palja rindade peale külma wett,
ja anna salmiakupiiritust ehk äädikaõhku nuusu-
tada. On õnnetu ülesärganud, siis wõib ta alles
weerand tunni järel enese istukile ajada.

On uimasel silmnägu punane, siis pane tale
peaalust pea alla ja külma wee sisse kastetud rätik
ehk põie sisse jääd pähä, tee riided lahti ja pane
sinepitaignat rindade ja sääremarjade peale.

b) Soontekokkufistikumiste wõi krampide juu-
res too õnnetu õuest tuppa ja pane ta nenda
woodisse, et ta enesele mitte haiget ei wõi teha,
tee riided lahti, jaada ülearu pealtwaatajad uksest
wälja ja walwa haige järele, tunni arst tuleb.

Ära kisu ialgi käsi rusikast lahti ja ära anna
mingi arstirohtu sisse.

Õnnetused, mis rutulist abi tarwitawad.

I. Arafihwtitamine.

a) Tundmisemärgid. Arsenik, woswor,
hapu ja lehelis ajawad terve inimese selge mee-
lemõistuse juures okslele ja teewad kibedat kõhu-
walu, pärast hapu ja lehelise joomist on mõkad

fagedaste nagu põlend, nad on pruunid, kollased ehk walged. Wosworikihwtitamise järel hiilgab otse pimedas. Taimelihwtid (opium, morfium, maruhein, hullukoerarohti, strychnin, kihwtised seemed) ajawad noorskama, pea pöörutama, krambid üles, uimastuse peale, segasid kõnesid ja magusaid päewajuttusid rääkima. Unerohu, kibedat mandlieli (cyankalium) tuntakse õnnetuma ligi olles haisust ära, wiinahais näitab joobnut.

Kibe mandlieli surmab enamiste ikka kobe.

b) Abiandmine. Kui võimalik, kuula esite järel, misjuguft kihwti õnnetu jöönud on, kirjuta see ja õnnetu nimi arsti ehk aptekrile ja palu abi.

Selle wahel ajal katju õnnetumale rohkestes soja wedelat (wett, thee, wõipiima) jisseajada ja kõdistas sõrmega ehk sulehehemega kurku, et õnnetu fagedaste oksendab; anna rohkestes eli, piima ja munawalget jisse.

1. **Sapu** (weewlihapu lõngaeli, jalpetrihapu, soolahapu, suhkruhapu) kihwtitamise wastu anna rohkestes sodawett, sõehapu natroni ehk kali (potas) wee sees sulatatud, peenikesest kriiti ehk magnefiat rohke wee sees jisse; suhkruhapu wastu üksnes kriiti ehk magnefiat.

2. **Sehesise** kihwtitamise wastu anna äädika ehk sidronimahhaga kangeste hapuks tehtud wett jisse.

3. **Arseniku** (tärpsepaberi, rotikihwti, kihwtiste wärwide) wastu otji aptekist kihwtiwastast rohu. Nii kaua katju oksendamist äratada.

4. **Woswori** wastu anna põletatud magneesia ja kooritud röösta piima rohkestesse sisse, iga poole tunni takka 10 tilka terpentinieli kaera- ehk tanguleemega. Mdingi raswast sisseanda!

5. **Taimelishwi** wastu anna rohkestesse musta kohwi ja punast wiina, pane jääd põiega ehk külma wett rätikuga pähä, suured sinepiplaastrid südame alla ja sääremarjade peale. Juua anna limonadi ehk marjawedelat.

6. **Unerohu** wastu tee aknad lahti, et wärskte õhk tuppä tuleb. Ürata kunstlikult, nagu õpetatud.

II. Ürapõletamine.

Kes inimest tule seest tahab äräpeasta, peab lahtised riided seljast äräwõtma ja kõik teised riided ihu peal täiest märkeks kastma, silmnägu ja pea märja rätikuga ümbermässima ja silmaaugud üksi lahtijätma. Lastu siis weel paar ämbritäit wett üle pea kallata ja karaku tulesse. Hakkawad riided siiski põlema, siis püherda ennast kord põrandal, kui see weel mitte ei põle, muidu ikka õues; niisama kustuta põlewad riided teise inimese seljas.

Juhtuwad ühe inimese riided kogemata põlema hakkama, siis pane õnnetu põrandale, kustuta tuli nenda ära, kui tekid ehk pakjud riided pealekatad. On tuluke petroleumi (tuleeli) ehk piirituse läbi lahtipeasenud, siis wiska liiwa lehk mulda peale ja kata riidetega kinni, siis wast wala wett peale.

Põlend inimeste ümbert on riided ikka lahtileigata. Ära tee mitte põisi ja rakfusid katki; põlend kohtade peale wala munawalget, kui seda ei ole, siis seu puhta soolamata raswaga ehk sidemepoomwillaga kinni. Lehelise ehk hapuga ärapõletatud kohad on esiteks ettevaatlikult aga ruttu puhta poomwillade ehk wana linaseriidega äratippida; siis loputa rohkestes külma weega ära, pane puhas raswalapp peale ja siis sagedaste jääd ehk külma wett rätikuga peale.

III. Wälimise wäewallaga tehtud haawad.

1. **Saawad ja werejooksmine.** Ära rojasta mitte haawa wammiga pejemise, musta rätiku ehk riidekaapega, musta sõrmedega katsumise, plaastri, werewaigistamisenuudega nagu taela ja hämmelgawõrguga. Tarretand weri jäta haawa sisse puutumata.

Siitwaga ehk muu mudaga rojastatud haawad puhasta puhta wee ehk karboliweega loputamise läbi; kõige parem kalla ühe toru läbi wesi haawa peale, pane siis wee ehk karboliwee sisse kasteatud linane narts haawa peale ja seu märja rätikuga kinni. Pisut werejooksmine seisab siis nii kaua kunni arst tuleb.

Tuleb weri sideme alt wälja; siis pigista haaw puhta sõrmedega tugewaste kofku, ehk seu liikme ümber kämblelaiuselt haawast eemal üks tugew wöö, rätik ehk nõör.

On weri soontest jooksuma peasenud, siis pigista sooned sõrmedega kinni, kuna teine kõi rii- ded keha ümbert ja sukapaelad lahtiteeb.

Kargab haawa seest helepunane weri purt- sates wälja, siis on kuiwaksjooksmise läbi surma karta. Runni arst tuleb, pigista elusoon pealt poolt haawa tugewaste peidlagaga kinni ja pane weel teine peial peale, kui wäsimus kätte tuleb, ehk nõõri südame poolt haawa soon tugewa wöö, pükstraksi, häda korral rätitu ehk rihmaga kinni, pista siis senna alla üks ümmargune puutükk, mista weel rätikut kinnimale wõib keerda.

On weri seisima jäänud, siis on haawaga õiete ümberkaidud; enne arsti tulemist ei tohi mitte pigistust wahel järelejätta; kinninõõrimine ei tohi aga mitte üle kolme tunni tuurida, sest et muidu põletus haawa sisse tuleb.

Käsiwarre külles pigista elusoon öla ja küü- narmuki wahel peidlagaga tugewaste kinni ehk nõõri käsiwars kinni (pilt 3 ja 4).

Reieelusoon pigista peidlagaga reieluud wastu (pilt 5), ehk nõõri reis kinni (pilt 6).

Pea külles elusoon werejooksmist waigista nii, et kaelasoont kaelaluud (pilt 7) ehk esimest küllefonti wastu pigistad (pilt 8).

Sga juurema werejooksu juures pane haige pakkali ja pisut pea alla, et minestuse eest hoida.

Werekaanipisted, mis liig kaua werd jook- sewad, pigista peidla ja esimese sõrme wahel kinni,

Kunni weri seisma jääb; kõrwa taga pigista piste tugewaste wastu konti.

Kihwtitatud haawad (hullukoerahammustamine, ussihammustamine). Pese haaw leige weega puhtaks ja ime seda koguni terwe mõkade ja suuga, pese siis haaw weel seebiwee ehk lehelisega ära ja pane siis wiieprotsentilist karbolihapuwett nartsuga peale. Hull koer on kinni püüda, et loomaarst seda wõiks läbikatjuda. Uuema sõnumete järel Saksamaalt on seal jahwatatud kohwi (ilma mingi muu jätkuta) hakatud haawade peale panema. Kaks soldatit olid trepist allakukkunud ja pittad haawad pealuuni pähä saanud; ühel hakkas haawanurk pisut mädanema. Umberringi said hiuksed äraetud ja jahwatatud kohwi pealeriputatud. Teisel päewal oli haaw kuu ja karnas, ja kolmanda päewal wõis haige teenistusse minna.

2. Kondimurdmised ja nikastused. Pane õnnetu seliti ja sea murtud liige sirgetks, misläbi walu wähemaks jääb.

Peaks tarwis olema, haiget koju wiia, kui ta mitte kãia ei wõi, siis pane ta ühe raami peale (hãda korral olgu raamiks toauks, wantriredel, kelle peale tekk pandud, tükk kotiriet kãhe tugewa ridwa wahel) ja katsu nenda kãhe mehe wahel kanda.

On õnnetu minestuse sisse langenud, pane tale külma wett rätiku ehk põiega pähä ja uuenda seda jagedaste.

Murtud ehk nikastanud käeluu seu kolme-
nurgelise rätikuga kaela ja lasse õnnetu lühikest
maad jala koju ehk arsti juure minna (pilt 9).

Murtud jalg sea terve jala külge, pane
linase riide sisse mäsitud õhufene lauakild toeks
kõrwa ja seu mõne ninarätikuga ettevaatlikult ja
hörnaste kinni.

Kes jala on murdnud, peab ikka raami peal
koju kantud saama.

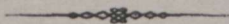
VI. Wõõrad kehad.

a) Kurgus. Katju esimese sõrmega ehk kahe
sõrmega wõõrast asja kurgust wäljatõmmata; tar-
wilisel korral pea wajakü käega nina kinni, et
suud lahtijundida.

Kui wäljatõmbamine ei taha korda minna,
siis lasse õnnetu kummuli heita ja löö rusikaga
mõned korrad labaluude wahele.

Wiimaks katju õnnetu okslele ajada ja saada
kohe arsti järele.

b) Silmas, ninas, kõrwades ja majal
lasse wõõrad tükid, mis mitte kergeste kätte ei saa,
rahul seista, kuni arst appi tuleb. Silmad on
nii kauaks rätikuga kinnisiduda.

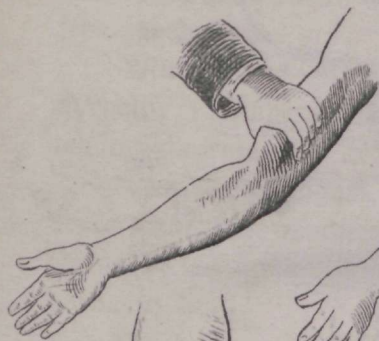

Pilt 1.

Pilt 2.

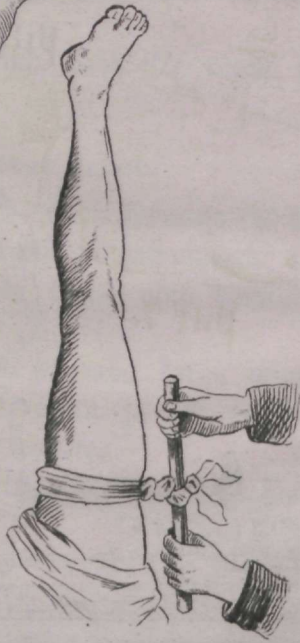
Pilt. 3.

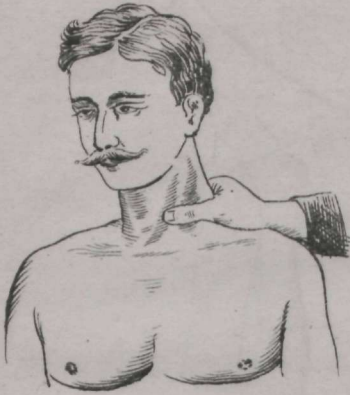
Pilt 4.

Pilt 5.

Pilt 6.

Pilt 7.

Pilt 8.

platt 9.

„Cesti Postimehe“ toimetaja Tüll kirjutas
oma 8 nr. 1886:

„Kündja“ kõneleb oma 7. numbris „Danne-
tumate aitamisest kunni arst tuleb“, kelle üle tema ju
enne mitmes numbris kirjutanud ja nüüd seda ühes
raamatus tahab ilmuda lasta. Nenda palju kui meie
teda lugenud oleme, loodame et see raamat Cesti
kirjafogus oma asjakohalise lugupidamise saab
leidma.

„Kündja“ toimetaja on järgmised kooliraamatud
kirjutanud, mis müüa on:

Dr. Martin Lutheruse katekismus bibliisalmidega.
Tallinnas, 1869. Esimene pühakirjaraamat uue
kirjawiisi peal.

Bibli-Atlas. 5 kaardi, 2 pildi ja 2 plaaniga.
Tallinnas 1872.

Üleüldine maailma ajaraamat. Kõrkupandud 1877.
aastal, wäljaantud kooliministeriumi õpetuseplaani
järel. Riias, Schnakenburgi trüff ja kulu. 1882.

„Kündja“ Cesti keeleõpetus. Ahrens'i ja Dr. Wiede-
manni järel. Tartus ja Riias, Schnakenburgi
trüff ja kulu. 1885.

Systematisches Vocabularium. Saksa-Väti-Bene-
Cestikeele koolijõnaraamat. Riias, Schnakenburgi
trüff ja kulu. 1885.

Deutsch-Finnisches Wörterbuch. Riias. 1886.

Cesti-Saksakeele sõnaraamat. Riias. 1886.

Loomulik Benekeele võiduõpetus. Kõõpimise- ja
kõõpimisevärg Benekeele ruttu kättejaamise tarwis.
Postiga kogu kätte saadetud 14 kop., 10 tükki
ühe rubla eest.

